

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

1. The Collection of the Long Discourses -
Subcommentaries (1. Dīgha Nikāya - Tīkā)

3. Subcommentary on the Chapter on Pāthika
(3. Pāthikavaggaṭīkā)

4. Commentary on the Discourse on Knowledge of Beginnings
(4. Aggaññasuttavaṇṇanā)

PaliVerse

1.The Collection of the Long Discourses - Subcommentaries

3. Subcommentary on the Chapter on Pāthika

4. Aggaññasuttavaṇṇanā

Vāsetṭhabhāradvājavaṇṇanā

111. Etthāti “pubbārāme, migāramātupāsāde”ti etasmiṃ padadvaye. Koyaṃ pubbārāmo, kathañca pubbārāmo, kā ca migāramātā, kathañcassā pāsādo ahoṣīti etasmiṃ antolīne anuyoge. Ayaṃ idāni vuccamānā anupubbikathā ādito paṭṭhāya saṅkhepeneva anupubbikathā. Padumuttaraṃ bhagavantaṃ ekaṃ upāsikaṃ aggupaṭṭhāyikaṭṭhāne ṭhapentiṃ disvāna tattha sañjātagāravabahumānā tamevatthaṃ purakkhatvā bhagavantaṃ nimantetvā. Meṇḍakaputtassāti meṇḍakasetṭhiputtassa. Sotāpannā ahosi tathā katādhikārattā.

Mātutṭhāne ṭhapesi attano sīlācārasampattiyaṃ garuṭṭhāniyattā. Upayoganti tattha tattha appetabbaṭṭhāne appanāvasena viniyogaṃ agamaṃsu. Aññehi ca veḷuriyalohitaṅkamasāragallādīhi. Bhassatīti otarati. Suddhapāsādova na sobhatīti kevalo ekapāsādo eva vihāro na sobhati. Niyūhāni bahūni nīharitvā kattabbasenāsanāni “duvaḍḍhagehāni”ti vadanti. Majjhe gabbho samantato anupariyāyato evaṃ dvikkhattuṃ vaḍḍhetvā katasenāsanāni duvaḍḍhagehāni. Cūlapāsādāti khuddakapāsādā.

Uttaradevīvihāro nāma nagarassa pācīnadvārasamīpe katavihāro.

Titthiyaliṅgassa aggahitattā neva titthiyaparivāsaṃ vasanti. Anupasampannabhāvato āpattiyaṃ āpannāya abhāvato na āpattiparivāsaṃ vasanti. Bhikkhubhāvanti upasampadaṃ. Tevijjasuttanti imasmiṃ dīghanikāye tevijjasuttaṃ sutvā.

113. Anuvattamānā caṅkamīṃsu ananucaṅkamane yathādhīpetassa atthassa pucchanādīnaṃ asakkuṇeyyattā. Tesanti tesaṃ dvinnāṃ. Tenāha “paṇḍitataro”ti. Atthāti bhavattha. Kulasampannāti sampannakulā uditodite brāhmaṇakule uppannā. Brāhmaṇakulāti kenaci pārijuññaena anupaddutā eva brāhmaṇakulā. Tenāha “bhogādisampanna”ntiādi. Ime brāhmaṇā uccā hutvā “imaṃ vasalaṃ pabbajjaṃ pabbajjīṃsū”tiādinā jātiādīni ghaṭṭentā akkosanti. Paribhāsantīti paribhavitvā bhāsanti. Attano anurūpāyāti attano ajjhāsayassa anurūpāya. Antarantarā vicchijja pavattiyamānā paribhāsā paripuṇṇā nāma na hoti khaṇḍabhāvato, tabbipariyāyato paripuṇṇā nāma hotīti āha “antarā”tiādi.

Appatiṭṭhatāyāti apassayarahitattā. Vibhinnoti vinaṭṭho.

Itare tayo vaṇṇāti khattiyādayo vaṇṇā hīnā. Nanu khattiyāva seṭṭhā vaṇṇā yathā buddhā etarahi khattiyakule eva uppannāti? Saccametaṃ, te pana attano micchābhīmānena, micchāgāhena ca “brāhmaṇova seṭṭho vaṇṇo”ti vadanti, taṃ tesaṃ vacanamattaṃ. “Sujjhantīti suddhā honti, na nindaṃ garaḥaṃ pāpuṇantī”ti vadanti. Sujjhanti vā saṃsārato sujjhanti, na sesā vaṇṇā asukkajātikattā,

mantajjhenābhāvato cāti. Brahmuno mukhato jātā vedavacanato jātāti mukhato jātā. Tato eva brahmuno mahābrahmuno vedavacanato vijātāti brahmajā. Tena duvidhenāpi nimmitāti brahmanimmitā. Vedavedaṅgādibrahmadāyajjaṃ arahantīti brahmadāyādā. Muṇḍake samaṇaketi ettha ka-kāro garahāyanti āha “nindantā jigucchantā vadantī”ti. Ibbheti sudde, te pana gharabandhanena baddhā nihīnatarāti āha “gahapatike”ti. Kaṇheti kaṇhajātike. Bandhanaṭṭhena bandhu, kassa pana bandhūti āha “mārassa bandhubhūte”ti. Pādāpacceṭi pādato jātāpacce. Ayaṃ kira brāhmaṇānaṃ laddhi “brāhmaṇā brahmuno mukhato jātā, khattiyā urato, ūrūhi vessā, pādato suddā”ti.

114. Yasmā paṭhamakappikakāle catuvaṇṇavavattānaṃ natthi, sabbeva sattā ekasadisā, aparabhāge pana tesaṃ payogabhedavasena ahosi, tasmā vuttaṃ “porāṇaṃ...pe... ajānantā”ti. Laddhibhindanattāyāti “brāhmaṇā brahmuno puttā orasā mukhato jātā”ti evaṃ pavattāya laddhiyā viniveṭhanattāṃ. Puttappaṭilābhatthāyāti “evaṃ mayaṃ pettikaṃ iṇaṃ sodhessāmā”ti laddhiyaṃ ṭhatvā puttappaṭilābhāya. Ayañhettha dhammikānaṃ brāhmaṇānaṃ ajjhāsaya. Sañjātapupphāti rajassalā. Itthīnañhi kumāribhāvappattito paṭṭhāya pacchimavayato oraṃ asati vibandhe aṭṭhame aṭṭhame sattāhe gabbhāsayaṣaṇṇite tatiye āvatte katipayā lohitapīlakā saṇṭhahitvā aggahitapupphā eva bhijjanti, tato lohitaṃ paggharati, tattha utusamaññā, pupphasamaññā ca. Nesanti brāhmaṇānaṃ. Saccavacanaṃ siyāti “brahmuno puttā”tiādivacanaṃ saccaṃ yadi siyā, brāhmaṇīnaṃ...pe... mukhaṃ bhaveyya, na cetaṃ atthi.

Catuvāṇṇasuddhivaṇṇanā

115. Mukhacchedakavādanti “brāhmaṇā mahābrahmuno mukhato jātā”ti vādassa chedakavādaṃ. Ariyabhāve asamattāti anariyabhāvāvahā. Pakatikālakāti sabhāveneva na suddhā. Kaṇhoti kiliṭṭho upatāpako. Tenāha “dukkhoti attho”ti.

Sukkabhāvo nāma parisuddhatāti āha “nikkilesabhāvena paṇḍarā”ti. Sukkoti na kiliṭṭho anupatāpakoti vuttaṃ “sukhoti attho”ti.

116. Ubhayavokiṇṇeti vacanavipallāsaṇa vuttanti āha “ubhayesu vokiṇṇesū”ti. Missībhūtesūti “kadāci kaṇhā dhammā, kadāci sukkā dhammā”ti evaṃ ekasmiṃ santāne, ekasmiṃyeva ca attabhāve pavattiyā missībhūtesu, na pana ekajjhaṃ pavattiyā. Etthāti anantaravuttadhammāva anvādhittāti āha “kaṇhasukkadhammesū”ti. Yasmā ca te brāhmaṇā na ceva te dhamme atikkantā, yāya ca paṭipadāya atikkameyyuṃ, sāpi tesaṃ paṭipadā natthi, tasmā vuttaṃ “vattamānāpi”ti. Nānujānanti ayathābhuccavādabhāvato. Anujānanañca nāma abbhanumodananti tadabhāvaṃ dassentena “nānumodanti, na paṣaṃsantī”ti vuttaṃ. Catunnaṃ vaṇṇānanti niddhāraṇe sāmivacanaṃ. Tesanti pana sambandhepi vā sāmivacanaṃ. Te ca brāhmaṇā na evarūpā na edisā, yādiso arahā ekadesenāpi tena tesaṃ sadisatābhāvato, tasmā tena kāraṇena nesaṃ brāhmaṇānaṃ “brāhmaṇova seṭṭho vaṇṇo”ti vādaṃ viññū yathābhūtavādino buddhādayo ariyā nānujānanti.

Ārakattādīhīti ettha kilesānaṃ ārakattā pahīnabhāvato dūrattā arahāṃ, kilesārīnaṃ hatattā arahāṃ, saṃsāracakkassa arānaṃ hatattā arahāṃ, paccayādīnaṃ arahattā arahāṃ, pāpakaraṇe rahābhāvena arahanti evamattho veditabbo. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimagge, taṃ saṃvaṇṇanāsu ca vuttanayena veditabbo. Āsavānaṃ khīṇattāti catunnampi āsavānaṃ anavasesato pahīnattā.

Brahmacariyavāsanti maggabrahmacariyavāsaṃ. Tassa vāsassa pariyositattā vutthavāso, dasannampi vā ariyavāsānaṃ vutthattā vutthavāso. Vuttañhetam -

“Dasayime, bhikkhave, ariyāvāsā, yadariyā āvasiṃsu vā āvasanti vā āvasissanti vā. Katame dasa? Idha, bhikkhave, bhikkhu pañcaṅgavippahīno hoti chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno panuṇṇapaccekasacco samavayasaṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño. Ime kho, bhikkhave, dasa ariyāvāsā”ti.

Vussatīti vā vusitam, ariyamaggo, ariyaphalañca, tam etassa atthīti atisayavacanicchāvasena arahā “vusitavā”ti vutto. Karaṇīyaṃ nāma pariññāpahānasacchikiriyābhāvanā dukkhassantaṃ kātukāmehi ekantato kattabbattā, tam pana yasmā catūhi maggehi paccekam catūsu saccesu kātabbam kataṃ, tasmā vuttaṃ “catūhi...pe... katakaraṇīyo”ti. Osīdāpanaṭṭhena bhārā viyāti bhārā, kilesā, khandhā ca. Vuttañhi “bhārā have pañcakkhandhā”ti ohāritoti apanīto. Sako attho sadatthoti ettha da-kāro padasandhikaro. Kāmaṃ diṭṭhiādayopi saṃyojanāni eva, tathāpi taṇhāya bhavasamyojanaṭṭho sātisayo. Yathāha “avijjānīvaraṇānaṃ sattānaṃ taṇhāsamyojanāna”nti. tato sā eva sutte samudayasaccabhāvena vuttā, tasmā vuttaṃ “bhavasamyojanaṃ vuccati taṇhā”ti. Sammadaññā vimuttoti sammā aññāya jānanabhūtāya aggamaggapaññāya sammā yathābhūtaṃ yaṃ yathā jānitabbam, tam tathā jānitvā vimutto. Imasmiṃ loketi imasmiṃ sattaloke. Idhattabhāveti imasmiṃ attabhāve, parattabhāveti parasmim attabhāve, idhaloke, paraloke cāti attho.

117. Antaravirahitāti vibhāgavirahitā. Tenāha “attano kulena sadisā”ti. Anuyantīti anuyantā, anuyantā eva ānuyantā, anuvattakā. Tenāha “vasavattino”ti.

118. Niviṭṭhāti saddheyyavatthusmiṃ anupavisanavasena niviṭṭhā. Tato eva tasmiṃ adhikaṃ nivisanato abhiniviṭṭhā. Acalaṭṭhitāti acalabhāve ṭhitā.

Yanti yaṃ kathetabbadhammaṃ anupadhāretvā, tadatthañca appaccakkham katvā kathanaṃ, etaṃ aṭṭhānaṃ akāraṇaṃ tassa bodhimūleyeva samucchinattā. Vicchindajananatthanti ratanattayasaddhāya vicchindassa uppādanattham, aññathattāyāti attho. Soti māro. Musāvādaṃ kātuṃ nāsakkhīti āgataphalassa ariyasāvakassa purato musā vattuṃ na visahi, tasmā āma mārosmīti paṭijāni. Silāpathaviyanti ratanamayasilāpathaviyaṃ. Sineruṃ kira parivāretvā ṭhito bhūmippadeso sattaratanamayo, “suvaṇṇamayo”ti keci, sā vitthārato, ubbedhato anekayojanasahassaparimāṇā ativiya niccalā. Kiṃ tvaṃ etthāti kiṃ kāraṇā tvaṃ ettha. “Ṭhito”ti accharaṃ pahari. Ṭhātuṃ asakkontoti ariyasāvakassa purato ṭhātuṃ asakkonto. Ayañhi ariyadhammādhigamassa ānubhāvo, yaṃ māropi nāma mahānubhāvo ujukaṃ paṭipparituṃ na sakkoti.

Maggo eva mūlaṃ maggamūlaṃ, tassa. Sañjātattā uppannattā. Tena maggamūlena patiṭṭhitasantāne laddhapatiṭṭhā. Bhagavato desanādhammaṃ nissāya ariyāya jātiyā jāto “bhagavantaṃ nissāya ariyabhūmiyaṃ jāto”ti vutto. “Ure vasi tvā”ti idaṃ dhammaghosassa urato samuṭṭhānatāya vuttaṃ. Ure vāyāmajanitābhijātītāya vā oraso. Mukhato jātena jāto “mukhato jāto”ti vutto. Kāraṇakāraṇepi hi kāraṇe viya vohāro hoti “tiṇehi bhattaṃ siddha”nti. Keci pana “vimokkhamukhassa vasena jātattā mukhato jāto”ti vadanti, tatthāpi vuttanayeneva attho veditabbo. Purimenatthena yonijo, sedajo, mukhajoti tīsu sambandhesu mukhajena

sambandhena bhagavato puttabhāvo vibhāvito. Atthadvayenāpi dhammajabhāvoyeva dīpito. Ariyadhammappattito laddhaviseso hutvā pavatto taduttarakāliko khandhasantāno “ariyadhammato jāto”ti veditabbo, ariyadhammaṃ vā maggaphalaṃ nissāya, upanissāya ca jāto sabbopi dhammappabandho “ariyadhammato jāto”ti gahetabbo. Tesaṃ pana ariyadhammānaṃ apariyositakiccatāya ariyabhāvena abhinibbattimattaṃ upādāya “ariyadhammato jātattā”ti vuttaṃ. Pariyositakiccatāya tathā nibbattipāripūriṃ upādāya “nimmitattā”ti vuttaṃ, yato “dhammajo dhammanimmito”ti vuttaṃ. “Navalokuttaradhammadāyaṃ ādiyatīti dhammadāyādo” tipi pāṭho. Assāti “bhagavatomhiputto”tiādinā vuttassa vākyassa. Atthaṃ dassentoti bhāvatthaṃ pakāsento. Tathāgatassa anaññasādhāraṇasīlādidhammakhandhassa samūhanivesavasena dhammakāyatāya na kiñci vattabbaṃ atthi, satthuṭṭhāniyassa pana dhammakāyataṃ dassetuṃ “kasmā tathāgato dhammakāyoti vutto”ti sayameva pucchaṃ samuṭṭhāpetvā “tathāgato hī”tiādinā tamatthaṃ vissajjeti. Hodayena cintetvāti “imaṃ dhammaṃ imassa desessāmī”ti tassa upagatassa veneyyajanassa bodhanatthaṃ cittena cintetvā. Vācāya abhinīharīti saddhammadesanāvācāya karavīkarutamañjunā brahmassarena veneyyasantānābhimukhaṃ tādajjhāsayaṇurūpaṃ hitamatthaṃ nīhari upanesi. Tenāti tena kāraṇena evaṃsaddhammādhimuttibhāvena. Assāti tathāgatassa. Dhammamayattāti dhammabhūtatā. Idhādhippetadhammo seṭṭhaṭṭhena brahmabhūtoti āha “dhammakāyattā eva brahmakāyo”ti. Sabbaso adhammaṃ pajahitvā anavasesato dhammo eva bhūtoti dhammabhūto. Tathārūpo ca yasmā sabhāvato dhammo evāti vattabbataṃ arahatīti āha “dhammasabhāvo”ti.

119. Seṭṭhacchedakavādanti “brāhmaṇova seṭṭho vaṇṇo”ti evaṃ vuttaseṭṭhabhāvacchedakavādaṃ. Aparenapi nayanāti yathāvuttaseṭṭhacchedakavādato aparenapi porāṇakalokuppattidassananayena. Seṭṭhaccheda...pe... dassetunti sopi hi “brāhmaṇova seṭṭho vaṇṇo, hīnā añṇe vaṇṇā”ti, “brāhmaṇā brahmuno puttā orasā mukhato jātā brahmajā”ti ca evaṃ pavattāya micchādiṭṭhiyā viniveṭhana jātibrahmaṇānaṃ seṭṭhabhāvassa chedanato seṭṭhacchedanavādo nāma hotīti dassetunti attho.

Itthabhāvanti imaṃ pakārataṃ manussabhāvaṃ. Sāmaññajotanā hi visese avatiṭṭhati, pakaraṇavasena vā ayamattho avacchinno daṭṭhabbo. Maneneva nibbattāti bāhirapaccayena vinā kevalaṃ upacārajhānamanasāva nibbattā. Yāya upacārajjhānacetanāya te tattha nibbattā, nīvaraṇavikkhambhanādinā uḷāro tassā pavattiviseso, tasmā jhānaphalakappo tassā phalavisesoti āha “brahmaloke viyā”tiādi. “Sayampabhā”ti padānaṃ tattha sūriyālokādīhi vinā andhakāraṃ vidhamantā sayameva pabhāsantīti sayampabhā, antalikkhe ākāse carantīti antalikkhacarā, tadaññakāmāvacarasattānaṃ viya sarīrassa vicaraṇaṭṭhānassa asubhatābhāvato subhaṃ, subheva tiṭṭhantīti subhaṭṭhāyinoti attho veditabbo.

Rasapathavipātubhāvavaṇṇanā

120. Sabbam cakkavāḷanti anavasesaṃ koṭisatasahassaṃ cakkavāḷaṃ. Samatanīti sañchādentī vipphari, sā pana tasmim udaye patiṭṭhitā ahoṣīti āha “patiṭṭhahī”ti. Vaṇṇena sampannāti sampannavaṇṇā. Makkhikaṇḍakarahitanti makkhikāhi ca tāsam aṇḍakehi ca rahitaṃ.

Atītānantarepi kappe loloyeva. Kasmā? Evaṃ ciraparicitalolatāvasena sabbapaṭhamam tathā akāsīti dasseti. Kimevidanti “vaṇṇato, gandhato ca tāva ñātam, rasato pana kimevidam bhavissatī”ti saṃsayajāto vadati. Tiṭṭhatīti aṭṭhāsi.

Candimasūriyādipātubhāvavaṇṇanā

121. Āluppakārakanti ettha ālopariyāyo āluppa-saddoti āha “ālopaṃ katvā”ti. Paccakkhabhūtānampi candimasūriyānam pavattiyam lokiyānam sammoho hoti, tam vidhamitum “ko pana tesa”ntiādinā aṭṭha pañhāvissajjanāni gahitāni. Tattha tesanti candimasūriyānam. Kasminti kasmim ṭhāne. “Ko uparī”ti eteneva ko heṭṭhāti ayamatto vuttoyeva. Tathā “ko sīgham gacchatī”ti iminā ko saṇikaṃ gacchatīti ayampi attho vuttoyeva. Vīthiyoti gamanavīthiyo. Ekatoṭi ekasmim khaṇe pātubhavanti. Sūriyamaṇḍale pana atthaṅgate candamaṇḍalam paññāyittha. Chandaṃ ñatvā vāti ruciṃ ñatvā viya.

Ubhayanti anto, bahi ca.

Ujukanti āyāmato, vitthārato, ubbedhato ca. Parimaṇḍalatoti parikkhepato.

Ujukaṃ saṇikaṃ gacchati amāvāsīyam sūriyena saddhiṃ gacchanto divase divase thokaṃ thokaṃ ohīyanto puṇṇamāsīyam upaḍḍhamaggameva ohīyanato. Tiriyaṃ sīgham gacchati ekasmimpi māse kadāci dakkhiṇato, kadāci uttarato dassanato. “Dvīsu passesū”ti idaṃ yebhuyyavasena vuttaṃ. Candassa purato, pacchato, samañca tārakā gacchantiyeva. Attano ṭhānanti attano gamanaṭṭhānam. Na vijahanti attano vīthiyāva gacchanato. Sūriyassa ujukaṃ gamanassa sīghatā candassa gamanam upādāya veditabbā. Tiriyaṃ gamanam dakkhiṇadisato uttaradisāya, uttaradisato ca dakkhiṇadisāya gamanam dandham chahi chahi māsehi ijjhanato. Soti sūriyo. Kālapakkhauposathatoti kālapakkhe uposathe candena saheva gantvā tato paraṃ. Pāṭipadadivaseti sukkapakkhapāṭipadadivase. Ohāya gacchati attano sīghagāmitāya, tassa ca dandhagāmitāya. Lekhā viya paññāyati pacchimadisāyam. Yāva uposathadivasāti yāva sukkapakkhauposathadivasā. “Cando anukkamena vaḍḍhitvā”ti idaṃ uparibhāgato patitasūriyālokatāya heṭṭhato pavattāya sūriyassa dūrabhāvena divase divase anukkamena parihāyamānāya attano chāyāya vasena anukkamena candamaṇḍalappadesassa vaḍḍhamānassa viya dissamānatāya vuttaṃ, tasmā anukkamena vaḍḍhitvā viya. Uposathadivase puṇṇamāyam paripuṇṇo hoti, paripuṇṇamaṇḍalo hutvā dissatīti attho. Dhāvitvā gaṇhāti candassa dandhagatitāya, attano ca sīghagatitāya. Anukkamena hāyitvāti ettha “anukkamena vaḍḍhitvā”ti ettha vuttanayena attho veditabbo. Tattha pana chāyāya hāyamānatāya maṇḍalam vaḍḍhamānam viya dissati, idha chāyāya vaḍḍhamānatāya maṇḍalam hāyamānam viya dissati.

Yāya vīthiyā sūriye gacchante vassavalāhakā devaputtā sūriyābhitāpasantattā attano vimānato na nikkhamanti, kīlāpasutā hutvā na vicaranti, tadā kira sūriyassa vimānam pakatimaggato adho otarivā vicarati, tassa oruyha caraṇeneva candavimānampi adho oruyha carati taggatikattā, tasmā sā vīthi udakābhāvena ajānurūpatāya “ajavīthi”ti samaññaṃ gatā. Yāya pana vīthiyā sūriye gacchante vassavalāhakā devaputtā sūriyābhitāpābhāvato abhiṇham attano vimānato bahi nikkhamitvā kīlāpasutā ito cito ca vicaranti, tadā kira sūriyavimānam pakatimaggato uddham āruhitvā vicarati, tassa uddham āruyha caraṇeneva candavimānampi uddham āruyha carati taggatikattā, taggatikatā ca samānagatinā vātamaṇḍalena vimānassa phellitabbattā, tasmā sā vīthi udakabahubhāvena nāgānurūpatāya “nāgavīthi”ti

samaññaṃ gatā. Yadā sūriyo uddhamanāruhanto, adho ca anotaranto pakatimaggeneva gacchati, tadā vassavalāhakā yathākālaṃ, yathārucci ca vimānato nikkhamitvā sukhena vicaranti, tena kālena kālaṃ vassanato loke utusamatā hoti, tāya utusamatāya hetubhūtāya sā candimasūriyānaṃ gati gavānurūpatāya “govīthī”ti samaññaṃ gatā. Tena vuttaṃ “ajavīthī”tiādi.

Evam “kati nesaṃ vīthiyo”ti pañhaṃ vissajjetvā “kathaṃ vicarantī”ti pañhaṃ vissajjetuṃ “candimasūriyā”tiādi vuttaṃ. Tattha sineruto bahi nikkhamantīti sinerusamīpena taṃ padakkhiṇaṃ katvā gacchantā tato gamanavīthito bahi attano tiriyaḡamanena cakkavālābhimukhā nikkhamanti. Anto vicarantīti evaṃ cha māse khaṇe khaṇe sineruto apasakkanavasena tato nikkhamitvā cakkavālāsamīpaṃ pattā, tatopi cha māse khaṇe khaṇe apasakkanavasena nikkhamitvā sinerusamīpaṃ pāpuṇantā anto vicaranti. Idāni tamevatthaṃ saṅkhepena vuttaṃ vivarituṃ “tehi”tiādi vuttaṃ. Sinerussa, cakkavālāssa ca yaṃ ṭhānaṃ vemajjhaṃ, tassa, sinerussa ca yaṃ ṭhānaṃ vemajjhaṃ, tena gacchantā “sinerusamīpena vicarantī”ti vuttā, na sinerussa aggālindaallīnā. Cakkavālāsamīpena caritvāti etthāpi eseḡa nayo. Majjhenāti sinerussa, cakkavālāssa ca ujukaṃ vemajjhena maggena. Citramāse majjhenāti etthāpi eseḡa nayo.

Ekappahārenāti ekavelāya, ekeneḡa vā attano ekappahārena. Majjhanhikoti ṭhitamajjhanhiko kālo hoti. Tadā hi sūriyamaṇḡalaṃ uggacchantāṃ hutvāpi imasmiṃ dīpe ṭhitassa upaḡḡhameḡa dissati, uttarakurūsu ṭhitassa ogacchantāṃ hutvā. Evañhi ekavelāyameḡa tīsu dīpesu ālokakaraṇaṃ.

Yesu kattikādinakkhattasamañña, tānipi tāraakarūpāni yevāti vuttaṃ “sesatāraakarūpāni cā”ti, nakkhattasaññitatāraakarūpato avasiṭṭhatāraakarūpānīti attho. Ubhayānipi tāni devatānaṃ vasanakavimānānīti veditabbāni. Rā-saddo tiyati chijjati etthāti ratti, sattānaṃ saddassa vūpasamanakāloti attho. Dibbanti sattā kīḡanti jotanti etthāti divā. Sattānaṃ āyuṃ minanto viya siyati antaṃ karotīti māso. Taṃ taṃ kiriyaṃ arati vattetīti utu. Taṃ taṃ sattaṃ, dhammappavattiñca saṅgamaḡa vadanto viya sarati vattetīti saṃvaccharo.

122. Vivajjanaṃ vivajjo, so eva vevajjaṃ, vaṇṇassa vevajjaṃ vaṇṇavevajjaṃ, vaṇṇasampattiyā vigamo, tassa pana atthitā “vaṇṇavevajjatā”ti vuttā. Tenāha “vivajjabhāvo”ti. Tesanti vaṇṇavantānaṃ sattānaṃ. Atimānappaccayāti dubbaṇṇavambhanavasena atikkamma attano vaṇṇaṃ paṭicca mānapaccayā, mānasampaggaṇhananimittanti attho. Sātiḡayo raso etissā atthīti rasāti laddhamānāya, anubhāsiṃsūti anurodhavasena bhāsiṃsu. Lokuppattivaṃsakathanti lokuppattivaṃsajaṃ paveṇīkathaṃ, ādikāle uppannaṃ paveṇīāgatakathanti attho. “Anupatantī”tipi pāṭho, so evattho.

Bhūmipappaṭakapātubhāvādivaṇṇanā

123. Ediso hutvāti ahicchattakasadiḡo hutvā.

124. Padālatāti “padā”ti evaṃnāmā ekā latā, sā pana yasmā sampannavāṇṇagandharasā, tasmā “bhaddalatā”ti vuttā. Nāḡikāti nāḡivalli. Ahāyīti nassi.

125. Akatthapākoti akattheyeva thāne uppajjitvā paccanako, nīvāro viya sañjāto hutvā nippajjanakoti attho. Kaṇo “kuṇḍaka”nti ca vuccati. Thusanti taṇḍulaṃ pariyonandhitvā thitattaco, tadabhāvato “akaṇo, athuso”ti sāli vutto. “Paṭivirūḷha”nti idaṃ pakkabhāvassa kāraṇavacanaṃ. Paṭivirūḷhato hi taṃ pakkanti. Yasmiṃ thāne sāyaṃ pakko sāli gahito, tadeva thānaṃ dutiyadivase pāto pakkena sālinā paripuṇṇaṃ hutvā tiṭṭhatīti āha “sāyaṃ gahitaṭṭhānaṃ pāto pakkaṃ hotī”tiādi. Alāyitanti lāyitaṭṭhānampi tesāṃ kammappaccayā alāyitameva hutvā anūnaṃ paripuṇṇameva paññāyati, na kevalaṃ paññāyanaṃ, atha kho tathābhūtaṃ hutvā tiṭṭhati.

Itthipurisalingādipātubhāvavaṇṇanā

126. “Manussakāle”ti idaṃ pubbe manussabhūtānaṃyeva tattha idāni nikantivasena uppatti hotīti katvā vuttaṃ, devatānampi purimajātiyaṃ itthibhāve thitānaṃ tattha virāgādipurisattappaccaye asati tadā itthilingameva pātubhavati. Purisattappaccayeti “attanopi anissaratā, sabbakālaṃ parāyattavuttitā, rajassalatā vañcatā, gabbhadhāraṇaṃ, paṭhamāya pakatiyā nihīnapakatitā, sūravīratābhāvo, ‘appakā janā’ti ‘hīletabbatā’ti evamādi ādīnavapaccavekkhaṇapubbakampi itthibhāve ‘alaṃ itthibhāvena, na hi itthibhāve thatvā cakkavattisiriṃ, na sakkamārabrahmasiriyo paccanubhavituṃ, na paccekabodhiṃ, na sammāsambodhiṃ adhigantuṃ sakkā’ti evaṃ itthibhāvavirajjanaṃ, ‘yathāvuttaādīnavavirahato uttamapakatibhāvato sampadamidaṃ purisattaṃ nāma seṭṭhaṃ uttamaṃ, ettha thatvā sakkā etā sampattiyo sampāpuṇitu’nti evaṃ purisattabhāve sambhāvanāpubbakaṃ patthanāthapanaṃ, ‘tattha ninnapoṇapabbhāracittatā’ti” evamādike purisabhāvassa paccayabhūte dhamme. Pūretvā vaḍḍhetvā. Paccakkhaṃ bhūtaṃ, sadisaṃca diṭṭhadhammikaṃ, samparāyikaṃca suvipulaṃ anattaṃ acintetvā purisassa kāmesu micchācāraṇaṃ kevalaṃ itthiyaṃ āsāpatti phalenevāti āsāpatti itthibhāvāvahāpi hotiyeva. Tanninnapoṇapabbhārabhāvena tannikantiyā nimittabhāvāpattitoti vuttaṃ “puriso itthattabhāvaṃ labhanto kāmesumicchācāraṃ nissāya labhati”ti. Tadāti yathāvutte paṭhamakappikakāle. Pakatiyāti sabhāvena. Mātugāmassāti purimattabhāve mātugāmabhūtassa. Purisassāti etthāpi “pakatiyā”ti padaṃ ānetvā sambandhitabbaṃ. Upanijjhāyatanti upecca nijjhāyantānaṃ. Yathā aññaṃaññaṃsamiṃ sārāgo uppajjati, evaṃ sāpekkhabhāvena olokentānaṃ. Rāgapariḷāhoti rāgajo pariḷāho.

Nibbuyhamānāyāti pariṇatā hutvā niyyamānāya.

Methunadhammasamācāravaṇṇanā

127. Gomayapiṇḍamattampi nālatthāti sammadeva vivāhakammaṃ nālatthāti adhippāyena vadanti. Pātabyatanti tasmīṃ asaddhamme kilesakāmena pivitabbataṃ kiñci pivitabbavatthuṃ pivantā viya ativiya tosetvā paribhuñjitabbataṃ āpajjiṃsu, pātabyatanti vā paribhuñjanakataṃ āpajjiṃsu upagacchiṃsu. Paribhogattho hi ayaṃ pā-saddo, kattusādhano ca tabya-saddo, yathāruci paribhuñjiṃsūti attho.

Sannidhikārakanti sannidhikāraṃ, ka-kāro padavaḍḍhanamattanti āha “sannidhiṃ katvā”ti. Apadānanti avakhaṇḍanaṃ. Ekekasmīṃ thāneti yattha yattha vahitaṃ, tasmīṃ tasmīṃ ekekasmīṃ thāne. Gumbagumbāti puñjapuñjā.

Sālivibhāgavaṇṇanā

128. Sīmaṃ ṭhapeyyāmāti “ayaṃ bhūmibhāgo asukassa, ayaṃ bhūmibhāgo asukassā”ti evaṃ paricchedaṃ kareyyāma. Taṃ aggaṃ katvāti taṃ ādiṃ katvā.

Mahāsammatarājavanā

130. Pakāsetabbanti dosavasena pakāsetabbaṃ. Khipitabbanti khepaṃ katabbaṃ. Tenāha “hāretabba”nti, sattanikāyato nīharitabbaṃ.

Nesanti niddhāraṇe sāmivacanaṃ.

131. Akkharanti niruttiṃ. Sā hi mahājanena sammatoti niddhāretvā vattabbato nirutti, tasmīmyeva nirūḷhabhāvato, aññattha asañcaraṇato akkharanti ca vuccati, tathā saṅkhātābato saṅkhā, samaññāyatīti samaññā, paññāpanato paññatti, voharaṇato vohāro. Uppannoti pavatto. Na kevalaṃ akkhamevāti na kevalaṃ samaññākaraṇameva. Khetasāminoti taṃ taṃ bhūmibhāgaṃ pariggahetvā ṭhitasattā. Tīhi saṅkhehīti tividhakiriyābhisaṅkhatehi tīhi saṅkhehi khattiyādīhi tīhi vaṇṇehi pariggahitehi. “Khattiyānuyantabrāhmaṇagahapatikanegamajānapadehi tīhi gahapatīhi pariggahitehī”ti ca vadanti. Agganti ñātenāti aggaṃ kulanti ñātena. Khattiyakulañhi loke sabbaseṭṭhaṃ. Yathāha “khattiyo seṭṭho janetasmīṃ, ye gottapaṭisārino”ti, abhedopacārena pana akkharassa khattiyasaddassapi seṭṭhatāti pāḷiyaṃ “aggañña akkharena”ti vuttaṃ. Idāni abhedopacārena vinā eva atthaṃ dassetuṃ “agge vā”tiādi vuttaṃ.

Brāhmaṇamaṇḍalādivaṇṇanā

132. Yena anārambhabhāvena bāhitākusalā “brāhmaṇā”ti vuttā, tameva tāva dassetuṃ pāḷiyaṃ “vītaṅgārā”tiādi vuttanti tadatthaṃ dassento “pacitvā”tiādimāha. Tamenanti vacanavipallāsaṇa niddesoti āha “te ete”ti. Abhisāṅkharontāti cittamantabhāvena aññamaññaṃ abhivisiṭṭhe karontā, brāhmaṇākappabhāvena saṅkharontā ca. Vācentāti paresaṃ kathentā, ye tathā ganthe kātuṃ na jānanti. Acchantīti āsanti, upavisantīti attho. Tenāha “vasantī”ti. Acchantīti kālaṃ khepentī. Hīnasammataṃ jhānabhāvanānuyogaṃ chaḍḍetvā ganthe pasutatādīpanato. Seṭṭhasammataṃ jātaṃ “vedadharā sottiyā subrahmaṇāti evaṃ seṭṭhasammataṃ jātaṃ.

133. Methunadhammaṃ samādiyitvāti jāyāpatikabhāvena dvayaṃ dvayaṃ nivāsaṃ ajjhupagantvā. Vāṇijakammādiketi ādi-saddena kasikammādiṃ saṅgaṇhāti.

134. Luddācāraṃ kammakhuddācāraṃ kammunāti paraviheṭṭhanādiluddācāraṃ kammunā, naḷakārādārukammādikhuddācāraṃ kammunā ca. Suddanti ettha su-iti sīghatthe nipāto. Dā-iti garahaṇattheti āha “suddaṃ suddaṃ lahuṃ lahuṃ kucchitaṃ gacchantī”ti.

135. Ahūti kālaviṇṇāsaṇaṃ vuttanti dassento “hoti kho”ti āha. Imināti “imehi kho, vāseṭṭha, catūhi maṇḍalehi samaṇamaṇḍalassa abhinibbatti hotī”ti iminā vacanena. Imaṃ dassetīti samaṇamaṇḍalaṃ nāma...pe... suddhiṃ pāpuṇantīti imaṃ atthajātaṃ dasseti. Yadi imehi...pe... abhinibbatti hoti, evaṃ sante imāneva cattāri maṇḍalāni padhānāni, samaṇamaṇḍalaṃ appadhānaṃ tato abhinibbattatīti? Nayidamevanti dassetuṃ “imānī”tiādi vuttaṃ. Samaṇamaṇḍalaṃ anuvattanti guṇehi visiṭṭhabhāvato. Guṇo hi viññūnaṃ anuvattanahetu, na kolaputtiyaṃ, vaṇṇapokkharatā, vākkaraṇamattaṃ vā. Tenāha “dhammeneva anuvattanti, no

adhammenā”ti. So dhammo ca lokuttarova adhippeto, yena saṃsārato visujjhati, tasmā samaṇamaṇḍalanti ca sāsānikameva samaṇagaṇaṃ vadatīti daṭṭhabbaṃ. Tenāha “samaṇamaṇḍalañhī”tiādi.

Duccaritādikathāvaṇṇanā

136. Micchādiṭṭhivasena samādinnaṃkammaṃ nāma “ko anubandhitabbo. Ajotaggisoṭṭhimiso”tiādinā yaññavidhānādivasena pavattitaṃ hiṃsādiṭṭhikammaṃ. Micchādiṭṭhikammasāti “esa saddhādhigato devayāno, yena yanti puttino visokā”tiādinā pavattitassa micchādiṭṭhisahagatakammasa. Samādanāṃ tassa tathā pavattanaṃ, tassā vā diṭṭhiyā upagamaṇaṃ.

137. Dvayakārīti kusalākusaladvayassa kattā. Tayidaṃ dvayaṃ yasmā ekajjhaṃ nappavattati, tasmā āha “kālenā”tiādi. Ekakkhaṇe ubhayavipākādānaṭṭhānaṃ nāma natthi ekasmiṃ khaṇe cittadvayūpasañhitāya sattasantatiyā abhāvato. Yathā pana dvayakārīno sukhadukkhapaṭisaṃveditā sambhavati, taṃ dassetuṃ “yena panā”tiādi vuttaṃ. Evaṃbhūtoti vikalāvayavo. Dvepihi kusalākusalakammāni katūpacitāni sabhāvato balavantāneva honti, tasmā maraṇakāle upaṭṭhahanti. Tesu akusalaṃ balavataraṃ hoti paccayaḷābhato. Nikantiādayo hi paccayaṇisesā akusallasēva sabhāgā, na kusalassa, tasmā katūpacitabhāvena samānabalesu kusalākusalesu paccayaḷābhena vipaccituṃ laddhokāsātāya kusalaṭo akusalaṃ balavataraṃ hotīti, tathābhūtaṃpi taṃ yathā vipākādāne laddhokāsassa kusalassāpi avasaro hoti, tathā laddhapaccayaṃ paṭisaṇdhidānābhimukhaṃ kusalaṃ paṭibāhitvā paṭisaṇdhiṃ dentaṃ tiracchānayaṇiyaṃ nibbattāpetīti. “Akusalaṃ balavataraṃ hotī”ti ettha “akusalaṃ ce balavataraṃ hoti, taṃ kusalaṃ paṭibāhitvā”ti vuttanayeneva atthaṃ vatvā tesu kusalaṃ ce balavataraṃ hoti, tañca akusalaṃ paṭibāhitvā manussayaṇiyaṃ nibbattāpeti, akusalaṃ pavattivedaṇiyaṃ hoti, atha naṃ taṃ kāṇampi karoti khujjampi pīṭhasappimpi kucchirogādīhi vā upaddutaṃ. Evaṃ so pavattiyaṃ nānappaḷāraṃ dukkhaṃ paccanubhavaṭīti idaṃ sandhāya vuttaṃ “sukhadukkhappaṭisaṃvedī hotī”ti. Tatrāyaṃ vinicchayo - vuttakāle vā kārena samānabalesu kusalākusalakammesu upaṭṭhahantesu maraṇassa āsannavelāyaṃ yadi balavataṛāni kusalaḷavanāni javanti, yathāupaṭṭhitaṃ akusalaṃ paṭibāhitvā kusalaṃ vuttanayena paṭisaṇdhiṃ deti. Atha balavataṛāni akusalaḷavanāni javanti, yathāupaṭṭhitaṃ kusalaṃ paṭibāhitvā akusalaṃ vuttanayeneva paṭisaṇdhiṃ deti. Taṃ kissa hetu? Ubhinnaṃ kammānaṃ samānabalavabhāvato, paccayaṇtarasāpekkhato cāti, sabbaṃ vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

Bodhipakkhiyabhāvaṇṇanā

138. Bodhi vuccati maggasammādiṭṭhi, cattāri ariyasaccāni bujjhatīti katvā, sabhāvato, taṃsabhāvato ca tassā pakkhe bhavāti bodhipakkhiyā, sativīriyādayo dhammā, tesāṃ bodhipakkhiyānaṃ. Paṭipāṭiyāti bodhipakkhiyadesanāpaṭipāṭiyā. Bhāvanaṃ anugantvāti anukkamena pavattaṃ bhāvanaṃ patvā. Tenāha “paṭipajjitvā”ti. Saupādisēsāya nibbānadhātuyā vasena khīṇāsavassa seṭṭhabhāvaṃ lokassa pākaṭaṃ katvā dassetuṃ sakkā, na itarāya sabbaso apaññattibhāvūpagamanaṃ tassa adassanatoti vuttaṃ “parinibbātīti kilesaparinibbānena parinibbāyati”ti. Vinivattetvāti tato catuvaṇṇato nīharitvā.

140. Tamevatthanti “khīṇāsavova devamanussesu seṭṭho”ti vuttamevatthaṃ.

Seṭṭhacchedakavādamevāti jātibrāhmaṇānaṃ seṭṭhabhāvasamucchedakameva
kathaṃ. Dassetvā bhāsivā. Suttantaṃ vinivattetvāti pubbe
lokiyadhammasandassanavasena pavattaṃ aggaññasuttaṃ “sattannaṃ
bodhipakkhiyānaṃ dhammānaṃ bhāvanamanvāyā”tiādinā tato vinivattetvā nīharitvā
tena asaṃsaṭṭhaṃ katvā. Āvajjantāti samannāharantā. Anumajjantāti pubbenāparaṃ
atthato vicarantāti.

Aggaññasuttavaṇṇanāya līnatthappakāsanā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 1. The Collection of the Long Discourses - Subcommentaries. 3. Subcommentary on the Chapter on Pāthika. 4. Commentary on the Discourse on Knowledge of Beginnings Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org